

NİZAMİ GƏNCƏVİ İRSİNİN TƏBLİĞİ HEYDƏR ƏLİYEVİN MƏDƏNİYYƏT SİYASƏTİNİN BİR HİSSƏSİ KİMİ

Leyla Hüseynova,

AMEA-nın A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun
“Əliyevşünaslıq” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
e-mail: l_huseynova@mail.ru

UOT: 82

Xülasə. XX əsrin 60-cı illərinin sonunda Heydər Əliyevin siyasi xadim kimi fəaliyyətə başlaması Azərbaycanın tarixində növbəti mədəni intibahın başlanğıcını qoydu. İqtisadi-siyasi həyatında baş verən dirçəliş respublikamızın mədəni həyatına da öz təsirini göstərdi. Çoxşaxəli Azərbaycan mədəniyyəti XX əsrdə ən yüksək mərhələsinə, məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin dövründə çatmışdır. Heydər Əliyevin fəaliyyətində mədəniyyətə qayğı, mədəni irsimizi qoruyub gələcək nəsillərə ötürmək, tarixi və mədəni irsimizi öz yaradıcılığında ifadə edən şəxsiyyətləri yüksək şəkildə dəyərləndirmək mühüm yer tuturdu.

Məqalədə Heydər Əliyevin hakimiyyətinin birinci dövründə intibah dövrü, ədəbiyyatımızın zirvəsi sayılan Nizami Gəncəvi irsinin təbliği və onun Azərbaycan şairi olması mübahisələrinə həssaslıqla yanaşılmasına aid məsələlərdən bəhs olunur.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Nizami Gəncəvi, intibah dövrü, 880 illik yubiley.

Key words: Heydar Aliyev, Nizami Ganjavi, revival, 880th anniversary.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Низами Гянджеви, ренессанс, 880-летие.

2020-ci il Azərbaycanın tarixində “Zəfər ili” şanlı qələbə kimi qaldı. 30 ilə yaxın işğal altında qalan tarixi-hüquqi Azərbaycan torpaqları azad edildi. Qürurverici məqamlardan biri odur ki, dünyanın dörd bir tərəfinə səpələnmiş əlli milyonluq Azərbaycan türkləri, Türkiyə Cümhuriyyəti və ümumilikdə türk dünyası xalqları Azərbaycan Respublikasının haqlı mübarizəsinə həmrəylik nümayiş etdirdi.

Dövlət başçısı tərəfindən ənənəvi olaraq, növbəti ilin hansı mövzuya həsr ediləcəyi maraq

doğurduğu ərəfədə, 2021-ci il “Nizami Gəncəvi ili” elan edildi. Yanvar ayının 5-də Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ilin “Nizami Gəncəvi ili” elan edilməsi haqqında Sərəncam imzaladı. Sərəncamda deyilir ki, dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi bəşəriyyətin bədii fikir salnaməsində yeni səhifə açmış nadir şəxsiyyətlərdəndir. Nəhəng sənətkarın xalqımızın mənəviyyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş parlaq

irsi əsrlərdən bəri Şərqi misilsiz mədəni sərvətlər xəzinəsində özünəməxsus layiqli yerini qoruyub saxlamaqdadır [1].

Prezidentin bu Sərəncamı ümummilli lider Heydər Əliyevin mədəniyyət siyasətinin davamı kimi qiymətləndirilir. Heydər Əliyevin siyasi varisi kimi ölkə başçısı İlham Əliyev bütün sahələrdə olduğu kimi, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, Azərbaycan mədəniyyətinə hamilik edilməsi, klassik və müasir mədəni irsin harmoniyasına münbit şərait yaradılması baxımından davamlı siyasət yeridir.

1970-ci illərdə ümumən respublikamızda klassik mədəni irsimizin öyrənilməsi baxımından tamamilə yeni mərhələ başlayır. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə qəbul edilən “Azərbaycanın böyük şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi irsinin öyrənilməsini, nəşrini və təbliğini daha da yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında” 1979-cu il 6 yanvar tarixli Qərarı [5] bu istiqamətdə kompleks vəzifələr irəli sürərək, Nizami irsinin və ümumən orta əsrlər Azərbaycan mədəniyyətinin sistemli araşdırılması üçün geniş perspektivlər açmışdır. 1981-ci ilin avqust ayında “Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illiyi haqqında” Qərarı isə nizamişünaslıqda əsaslı dönüş yaratmışdır.

Xüsusi olaraq onu da qeyd etmək lazımdır ki, sovet hakimiyyəti illərində milli mədəniyyətə aid təntənəli tədbirlər mərkəz Moskvada razılaşdırılmalı idi. Bu isə çox zaman əngəllərlə, müxtəlif bəhanələrlə təxirə salınırdı. Məhz N.Gəncəvinin 840 illik yubileyinin keçirilməsi də bəzi bəhanələrə məruz qalsa da, Azərbaycan SSR Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Heydər Əliyev maneələri özünəməxsus siyasi incəliklə dəf etmiş və yubileyin təntənəli şəkildə qeyd edilməsinə nail olmuşdur. 2000-ci ilin may ayında Heydər Əliyev Nizami Gəncəvinin məqbərəsini ziyarət edərkən bu prosesini belə xatırlayır: *“Mən bu gün böyük hisslərlə Nizaminin məqbərəsini bir daha ziyarət etdim. Onu da sizə deyə bilərəm ki, Nizaminin 800 illiyi 1948-ci ildə keçirilmişdir. Amma 840 illik yubileyini mən böyük təntənə ilə keçirdim, yəni bu tədbiri həyata keçirtməyə nail oldum. O vaxt buna da imkan vermirdilər. Mən Moskvada Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin qarşısında bu məsələni qaldıranda (çünki onlarsız bu işi görə bil-*

məzdik) dedilər ki, 840 yuvarlaq rəqəm deyildir. 800 illiyi qeyd etmisiniz, 850 illik də ola bilər. Amma 840 olmaz, çünki sonra deyəcəksiniz ki, 845, nə bilim, 847 və s. Xatirimdədir, Mərkəzi Komitənin ikinci katibi var idi – Suslov, Brejnevlin dövründə ikinci katib idi, mənə dedi ki, bu, mümkün deyildir. Mən isə dedim ki, siz Nizami Gəncəvinin tanıyırsınız mı? Dedi ki, tanıyıram, yaxşı tanıyıram, (Suslov keçmiş işçi idi, Stalinin yanında da işləmişdir) 1948-ci ildə onun yubileyinin keçirilməsindən də xəbərim var. Dedim, yaqın ki, tamam xəbəriniz yoxdur. Nizami Gəncəvi elə dahidir ki, onun nəinki 840 illiyini, onun yubileyini hər il keçirtmək lazımdır. Beləliklə, biz buna nail olduq, o vaxt Nizami Gəncəvinin 840 illik yubileyini keçirdik” [2].

Ümummilli lider göstərilənlərlə kifayətlənməyib Nizami irsinin daha yaxşı öyrənilməsi üçün Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında xüsusi “Nizamişünaslıq” şöbəsi yaratmış və respublikanın görkəmli nizamişünas alimlərini oraya cəlb etməyə nail olmuşdur. Heydər Əliyev Nizaminin vətəni Gəncə şəhərində olarkən AMEA-nın Gəncə Elmi Mərkəzində də “Nizamişünaslıq” şöbəsinin açılması təşəbbüsündə bulunmuşdur.

Bəşər bədii fikrinin nadir hadisəsi olan Nizami yaradıcılığı səkkiz əsrdən artıqdır ki, xalqımızın mənəviyyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Böyük sənətkarın bütün həyatı və zəngin ədəbi fəaliyyəti həmin dövrdə təkcə Azərbaycanın və Qafqazın ən iri şəhəri deyil, eyni zamanda Yaxın və Orta Şərqi mühüm mədəniyyət mərkəzi kimi tanınmış Gəncə ilə bağlıdır. Şair ömrü boyu burada yaşayıb yaratmış və dünya poeziyasına bir-birindən dəyərli söz sənəti inciləri bəxş etmişdir. Mütəfəkkir şairin məşhur “Xəmsə”si insanlığın mənəvi sərvətlər xəzinəsinin zirvəsində dayanaraq, dünya ədəbiyyatının şah əsərləri sırasında layiqli yer tutur.

Məlumdur ki, Nizami Gəncəvinin fars şairi olması iddiaları uzun illərdir ki, ədəbiyyatımızın mübarizə mövzusu olmuşdur. Əlbəttə, Nizami türk, fars və ərəb dillərini mükəmməl bildiyi üçün böyük poliqlot kimi bu xalqların ədəbiyyatı, tarixi ilə yaxından tanış idi. İlk olaraq biz, Nizamini araşdırmaqla onun türk olduğunu bir daha sübut etmiş oluruq ki, bu da Nizamini özünü külləşdirməyə çalışanlara ən tutarlı ca-

vabdır. Digər tərəfdən isə tədqiqatın predmeti, Nizaminin farsca yazmasına baxmayaraq, əsərlərində türkcə sözlər, idiomlar, atalar sözləri və Azərbaycan zərbi-məsələlərini sıx-sıx işlətməsidir. Fars dilli şairlərin ən məşhurlarından sayılan Firdovsi, Xəyyam, Hafiz, Sədidən fərqli olaraq, Nizamidə türklük və ona bağlılıq vardır.

Nizamiyə qədərki şairlər, ancaq Şərqdən yazmış və ondan kənara çıxmamışlar. İlk dəfə, məhz Nizami bu tilsimi sındıraraq Qərbə çıxmışdır. Bunun nəticəsi olaraq, o, yaradıcılığında Makedoniyalı İskəndərdən söhbət açmışdır. Elmi araşdırmalar onu göstərir ki, klassik yunan fəlsəfə və tarixini bilmədən bu haqda danışmaq mümkün deyildir. Həmçinin Nizami əsərlərində Çin, Rusiya, Gürcüstan, Ərəb ölkələri, İran, Azərbaycan və Rumdan bəhs edib, bu ölkələrin adət-ənənələri və məşğuliyyətlərindən danışarsa, bir daha biz bu mütəfəkkir insanın nə qədər yüksək bilik potensialı və fəvqəladə zəka sahibi olduğunu görürük. Elə bunun nəticəsidir ki, Nizaminin "Xəmsə"sindəki hər bir poemasından bütün dünya şairlərinin ən yüksək məqamında dayananların on nəfəri çıxar [6]. Elə bu səbəbdən də Azərbaycanın klassik ədəbiyyatının zirvəsi sayılan Nizami yaradıcılığının öyrənilməsi, təbliği Heydər Əliyev üçün dövlətin mədəniyyət siyasətinin bir hissəsinə çevrilmişdir.

1993-cü ildə ikinci dəfə Respublika rəhbərliyinə gələn Heydər Əliyev ölkənin gərgin siyasi vəziyyətinə rəğmən mədəni, mənəvi irsin qorunması, tədqiqi və təbliği üçün təxirəsalınmaz işlər gördü. Ölkəmizdə Nizami sənətinin öyrənilməsi və tanındılması sahəsində xeyli işlər görülmüş, əsərlərinin Nizamişünaslıqda yüksək qiymətləndirilən elmi-tənqidi mətni hazırlanmış, kitabları nəfis tərtibatda və kütləvi tirajla nəşr edilmişdir. Nizaminin ədəbiyyatda və incəsənətdə yaddaqalan obrazı yaradılmışdır. Mütəfəkkir şairin doğma şəhəri Gəncədə məqbərəsi, Bakıda, Sankt-Peterburqda və Romada heykəlləri ucaldılmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutu və Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi Nizami Gəncəvinin adını daşıyır. Böyük Britaniyanın Oksford Universitetinin Nizami Gəncəvi Mərkəzi hazırda uğurla fəaliyyət göstərir.

2002-ci ildə Sankt-Peterburqda Nizami Gəncəvinin abidəsinin təntənəli açılış məra-

simində Heydər Əliyev dahi şairin yaradıcılığını belə qiymətləndirmişdir: *"Məhəbbətin yenilməz qüdrəti, həyatın və ölümün mənası, ideal cəmiyyət, dünyanın və kainatın möhtəşəm sirləri haqqında yaratdığı poemalar əsrlər boyu Şərqdə əsl sənət nümunəsi olaraq qalmışdır. Onun poemalarının xüsusiyyətləri və yaratdığı poetik obrazların dərinliyi Qərbin dahi Höte kimi mütəfəkkirlərini heyran qoymuşdur. Zənnimcə, məhz Nizaminin bütün əsərlərində bəşər övladının misilsiz qüdrətinin tərənnüm edilməsi sayəsində Azərbaycan xalqının dahi oğluna bu gün Sankt-Peterburqun təkrarolunmaz görkəminin ayrılmaz hissəsinə çevrilmək şərafi qismət olmuşdur"* [3].

Nəticə. Yubiley tədbirlərində, müxtəlif məzmunlu, məqsədli görüşlərdə, ədəbi-ictimai yığıncaqlarda çıxışları, verilən suallara təmkinli cavabları Heydər Əliyevin həyata baxışının fəlsəfililiyi insanda heyranlıq doğurur, Azərbaycan və dünya ədəbiyyatına, eləcə də mədəniyyətinə dair fikirləri insanı daim düşündürür. O, ən qüdrətli söz ustaları haqqında fikir söyləyəndə istər-istəməz özünün də nəhəngliyini nümayiş etdirirdi. Elə ona görə də demək olar ki, Heydər Əliyevin tariximiz, ədəbiyyatımız və mənəviyyatımız haqqında fikirlərini nəzəri cəhətdən öyrənmək və onu hər hansı bədii əsərin təhlilinə tətbiq etmək elmi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ilin "Nizami Gəncəvi ili" elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı.

<https://president.az/articles/49904>

2. Azərbaycan Respublikasının ümummilli lideri Heydər Əliyevin Azərbaycanın dahi şair və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin məqbərəsinə ziyarəti zamanı nitqi. Gəncə, 24 may 2000-ci il. Heydər Əliyev irsi. Beynəlxalq elektron kitabxana.

<https://lib.aliyev-heritage.org/az/38133446.html>

3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin abidəsinin təntənəli açılış mərasimindən nitqi. Sankt-Peterburq, 9 iyun 2002-ci il. Heydər Əliyev irsi. Beynəlxalq

elektron kitabxana.

<https://lib.aliyev-heritage.org/az/23721830.html>

4. Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetində: Nizami adına medal təsis edilməsi haqqında məlumat (Azərinform). Bakı, 8 oktyabr 1981, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 9 oktyabr 1981, "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 9 oktyabr 1981.

5. Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində: Azərbaycan KP MK Azərbaycanın böyük şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin ədəbi irsinin öyrənilməsinə, nəşrinə və təbliğinə yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında Qərarın şərh. Kommunist, Bakı, 21 yanvar 1979.

6. Ağamirov C. İran ədəbiyyatşünaslığında Nizami Gəncəvi irsinin öyrənilməsi və tədqiqi. Bakı, 2015, 147 səh.

7. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiyaya işgüzar səfəri: Diasporun nümayəndələri ilə görüşdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi. H.Əliyev. Azərbaycan, 2002, 12 iyun, səh. 1-3.

8. H.Əliyevin Rusiya Federasiyasının Lüksemburqdakı səfirliyi ərazisində böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin abidəsi önündə çıxışı (22 aprel 1996-cı il). Heydər Əliyev və mədəniyyət. 3 cildə, I cild. Bakı, 2008, 410 səh.

9. Kişinyovda Nizami Gəncəvinin abidəsinin təntənəli açılış mərasimi: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqi. Azərbaycan, Bakı, 24 aprel 2005, 2 səh.

L.Huseynova

Popularization of Nizami Ganjavi's heritage as part of the cultural policy of Heydar Aliyev

Abstract

The beginning of Heydar Aliyev's activity as a politician at the end of the 60s of the XX century marked the beginning of another cultural revival in the history of Azerbaijan. The revival of economic and political life also affected the cultural life of the republic. The multifaceted culture of

Azerbaijan reached its peak in the XX century during the time of our national leader Heydar Aliyev. Heydar Aliyev's activities were aimed at caring for culture, preserving our cultural heritage and passing it on to future generations, as well as at highly appreciating personalities who express our historical and cultural heritage in their work.

The article discusses issues related to the revival period during the first period of Heydar Aliyev's rule, the popularization of Nizami Ganjavi's heritage, which is considered the pinnacle of our literature, and the sensitivity to disputes that he is an Azerbaijani poet.

Л.Гусейнова

Проповедание наследия Низами Ганджави как часть культурной политики Гейдара Алиева

Аннотация

Начало деятельности Гейдара Алиева как политического деятеля в конце 60-х годов XX века ознаменовало начало очередного культурного возрождения в истории Азербайджана. Возрождение экономической и политической жизни коснулось и культурной жизни республики. Многогранная культура Азербайджана достигла своего пика в XX веке во времена нашего общенационального лидера Гейдара Алиева. Деятельность Гейдара Алиева была направлена на заботу о культуре, сохранение нашего культурного наследия и передачу его будущим поколениям, а также на высокую оценку личностей, которые выражают наше историческое и культурное наследие в своей работе. В этой статье обсуждаются вопросы, связанные с пропагандой наследия вершины нашей литературы эпохи возрождения Низами Гянджеви в первый период правления Гейдара Алиева, и его чуткого подхода к спорам о том, что он является Азербайджанским поэтом.